

Berkelvisie 2015 met perspectief 2025

De Berkel – Het blauwe lint in het westelijke Münsterland / Achterhoek

Colofon

Opdrachtgever

Derde Berkelcompagnie

Opdrachtnemers

Nederland B.V.

Öffentlich bestellte
Vermessungsingenieure

Dipl.-Ing. Bernhard Schemmer
Dipl.-Ing. Martin Wülfing
Dipl.-Ing. Patrick Otte

Auteurs

Sjoerd Zegers
Torben Schulte

Datum: 16 april 2015
Kenmerk: 333995 / 24183

Inhoudsopgave

Voorwoord

Dankbetuiging

Sponsoring

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Doelstelling	1
1.3	Het Berkelgebied	1
1.4	Ontwikkelingsperspectief voor de komende tien jaar	3
1.5	Doelgroepen	3
1.6	Leeswijzer	4
2	De Berkel	5
2.1	De rivier	5
2.2	Het landschap	7
2.3	Historie, cultuur en educatie	7
2.4	Toerisme en ontspanning	8
2.5	Berkelcompagnie	9
3	Berkelvisie sinds 2004	13
3.1	Beleef de contrasten van de Berkel – De Berkelvisie 2004	13
3.2	Berkelprojecten	17
3.3	Ervaringen met de Berkelvisie	24
3.4	10 jaar Berkelvisie – een samenvatting	25

4	Berkelvisie 2015 met perspectief 2025	27
4.1	Inleiding	27
4.2	Doelstelling	27
4.3	De kracht van de Berkel	27
4.4	Toekomst Berkelgebied	28
4.5	Taken van de Derde Berkelcompagnie	34

Bijlage

Voorwoord

De 3^e Berkelcompagnie presenteerde in 2004 - in gedrukte vorm - voor het stroomgebied van de Berkel de eerste grensoverschrijdende ontwikkelingsvisie op het gebied van recreatie en toerisme. Ruim tien jaar later neemt U op digitale wijze kennis van de Berkelvisie 2025. Deze beide publicaties bestrijken een periode van meer dan twintig jaar waarin in het Berkelgebied, zowel in Duitsland als in Nederland, talrijke plannen zijn ontworpen en gerealiseerd. En nog meer plannen kunnen tot ontwikkeling en uitvoering komen als op het traject tussen Billerbeck en Zutphen de mouwen worden opgestroopt en de toekomst van de Berkel en zijn omgeving door overheidsinstanties, particuliere organisaties en burgers als een uitdaging wordt beschouwd.

In deze eigentijdse visie wordt even achterom gekeken om te oogsten en wordt vervolgens een visie op de toekomst ontvouwd.

Mensen hebben meer dan ooit behoefte zich ergens thuis te voelen en zich door hun omgeving te laten inspireren. Het stroomgebied van de Berkel biedt hiervoor een scala aan mogelijkheden en kansen.

We handelen in de geest van Jan Ribbers, die over de Berkel naar zijn laatste rustplaats voer, als de Berkelvisie wordt gerealiseerd door middel van een jaarlijkse Berkelagenda.

We zijn onze partners erkentelijk voor de financiële ondersteuning van dit project.

Met een visie voor de toekomst letterlijk en figuurlijk voor ogen leg ik na dertien jaar met vertrouwen het voorzitterschap van de 3^e Berkelcompagnie neer. Het was een voorrecht om dit werk te mogen doen.

De voorzitter van de 3^e Berkelcompagnie,
Nico Meerburg.

Dankbetuiging

De Derde Berkelcompagnie en de betrokken bureaus willen bij deze graag de betrokken partijen in het Berkelgebied die hebben meegewerkt aan de Berkelvisie 2025 bedanken. Zonder de tijd en informatie van deze Nederlandse en Duitse partijen was het niet mogelijk geweest om deze visie op te stellen. Met name willen wij onderstaande partijen bedanken.

Nederland	Duitsland
<ul style="list-style-type: none"> • Derde Berkelcompagnie • Gemeente Zutphen • Gemeente Lochem • Gemeente Berkelland • Provincie Gelderland • Waterschap Rijn en IJssel • Achterhoek Toerisme • Deelnemers aan de ondernemersbijeenkomst	<ul style="list-style-type: none"> • Bezirksregierung Münster. Dez. 33 – ländliche Entwicklung/Bodenordnung • Derde Berkelcompagnie • Kreis Borken • Kreis Coesfeld • Stadt Billerbeck • Stadt Coesfeld • Stadt Gescher • Stadt Stadtlohn • Stadt Vreden • Regionale 2016 Agentur GmbH, Velen • Teilnehmergeinschaft der Flurbereinigung Berkelaue I und II

Sponsoring

Zonder de financiële ondersteuning van de volgende sponsors was het niet mogelijk geweest om deze visie op te stellen. Hartelijk bedankt!

- Derde Berkelcompagnie
- EUREGIO Gronau
- Rabobank Noord Oost Achterhoek
- Gemeente Zutphen
- Gemeente Lochem
- Gemeente Berkelland
- Waterschap Rijn en IJssel
- Provincie Gelderland
- Rural Alliances
- Teilnehmergeinschaft der Flurbereinigung Berkelaue I und II

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De Derde Berkelcompagnie heeft ongeveer tien jaar geleden het initiatief genomen om de grensoverschrijdende Berkelvisie “Beleef de contrasten van de Berkel” op te stellen. Sindsdien zijn er diverse projecten dankzij deze visie opgestart en gerealiseerd. Nu is het tijd om de balans op te maken en te bekijken welke resultaten de visie heeft behaald.

Met het behaalde resultaat is het vervolgens niet de bedoeling van de Derde Berkelcompagnie om te stoppen, maar om de oude Berkelvisie te actualiseren voor de komende tien jaar, met de nieuwe Berkelvisie 2015 met perspectief 2025 als resultaat. Hiervoor is het van belang te bepalen waar de vorige visie heeft gefunctioneerd en waar deze heeft gefaald. Door de lessen uit het verleden mee te nemen in de nieuwe visie hoeft het wiel niet opnieuw uitgevonden te worden, en kan met geringe middelen een hoge meerwaarde gecreëerd worden.

Met de nieuwe Berkelvisie bepaalt de Derde Berkelcompagnie haar koers voor de komende tien jaar. Daarbij is het belangrijk om de mogelijkheden voor de ontwikkeling van het Berkelgebied vanuit de Derde Berkelcompagnie te bepalen, waarbij efficiënt om moet worden gegaan met de beschikbare middelen.

1.2 Doelstelling

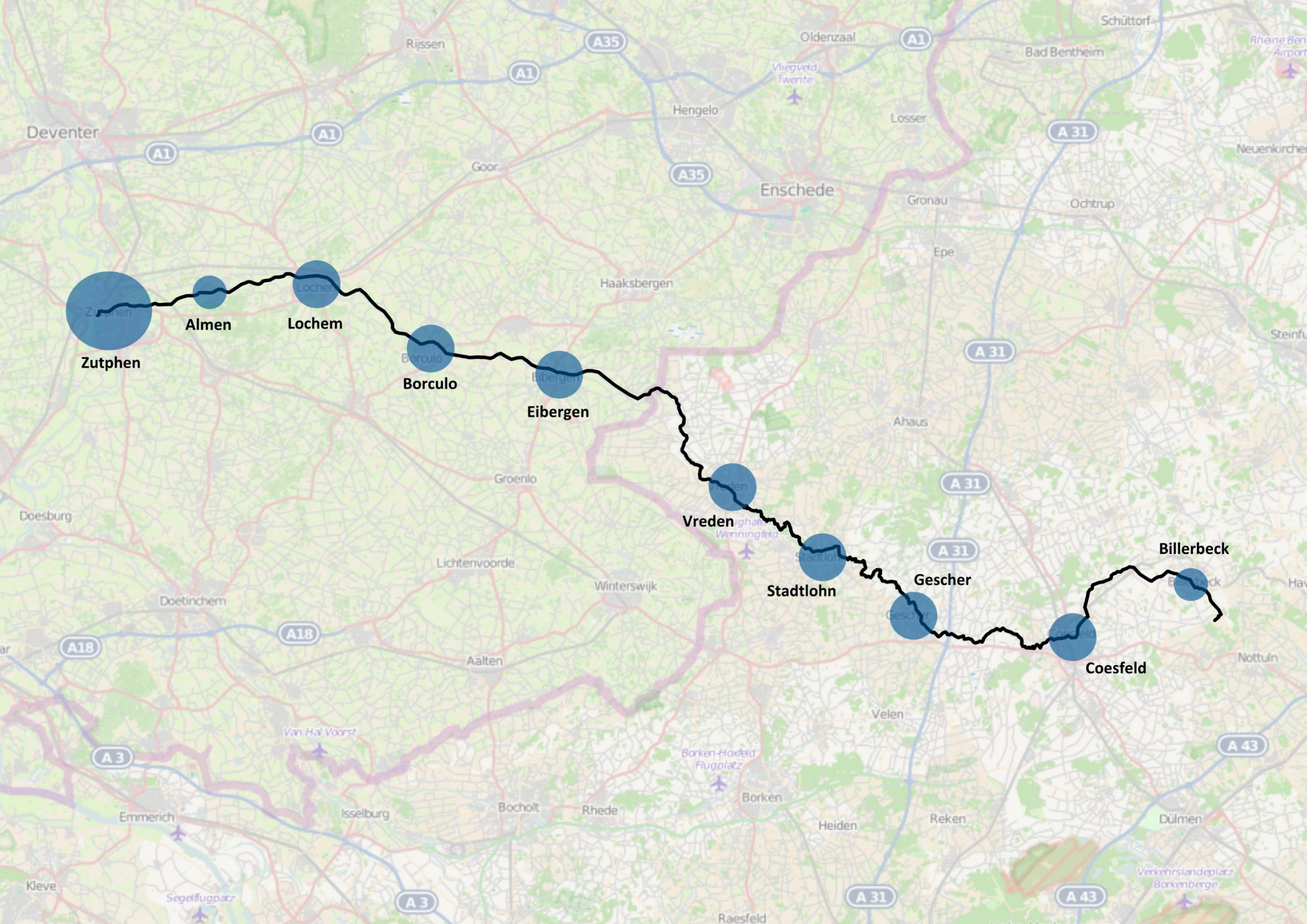
De Berkelvisie 2015 met perspectief 2025 is een samenhangende, grensoverschrijdende ontwikkelingsvisie voor de Berkel en omgeving, met als doel om de identiteit van de Berkel en haar kwaliteiten te benutten. Het is een inspiratiekader voor inwoners, verenigingen, ondernemers, stichtingen, overheden en andere partijen om samen te werken aan de ontwikkeling van het Berkelgebied, waarbij de Berkel zelf een bron van inspiratie is.

De Berkel – Het blauwe lint in het westelijke Münsterland / Achterhoek

De Berkelvisie is een informeel plan. Alleen door een vrijwillig besluit in de politieke gremia en/of door vrijwillige initiatieven zal zij tot uitvoering komen.

1.3 Het Berkelgebied

De Berkel ontspringt in Billerbeck. Zij stroomt vervolgens over een lengte van 115 kilometer door het Duitse en Nederlandse landschap, en mondt uiteindelijk uit in de IJssel bij Zutphen. De Berkel verschilt duidelijk qua verval tussen Duitse zijde en Nederlandse zijde. Het verval tussen Coesfeld en de Nederlands-Duitse grens (circa 45 kilometer) is ongeveer 50 meter, terwijl het verval vanaf de Nederlandse grens tot aan Zutphen over ongeveer dezelfde lengte maar 16 meter is.

De Berkelvisie 2015 is een visie voor de positieve ontwikkeling van de Berkel en omgeving, het zogenaamde Berkelgebied, voor minstens de komende tien jaar. Welk gebied bij de Berkel hoort is afhankelijk van het thema waarvoor het gebied gedefinieerd wordt. Immers, de invloed van de Berkel op zijn omgeving is niet voor alle thema's hetzelfde. Bekijkt men de Berkel bijvoorbeeld vanuit waterbeheer, dan ligt het voor de hand het gebied af te bakenen op basis van het rivierstelsel. Een marketeer in de toeristische sector zal horecagelegenheden, verblijfsmogelijkheden evenals natuurbeleving en het winkelaanbod meenemen in zijn afbakening. Het Berkelgebied is per thema flexibel vorm te geven.

Natuurlijk betekent dit niet dat het Berkelgebied oneindig groot is. Wordt elders in het land over de historische ontwikkeling van de Berkel gesproken, dan hoort die locatie nog niet tot het Berkelgebied. Ook het consumeren van Berkelproducten en het lezen van verhalen over de Berkel houdt niet in dat men zich in het Berkelgebied bevindt. Het gaat eerder om een afbakening van een gebied waar continue wordt ingezet op de ontwikkeling van het Berkel. Naast het uitdragen van het thema Berkel is de ontwikkeling en deelname aan Berkelactiviteiten een voorwaarde om tot het Berkelgebied gerekend te worden.

Het Berkelgebied is een uitwerking per thema van het werkgebied, aan, met en over de Berkel.

1.4 Ontwikkelingsperspectief voor de komende tien jaar

De vraag is hoe lang een visie bruikbaar is in onze steeds versnellende samenleving. Processen moeten geïnitieerd, aangepast en bijgesteld worden. Ervaring leert dat projecten tijd nodig hebben om tot uitvoering te komen. Tegelijkertijd kan gezegd worden dat de oude Berkelvisie nu, na tien jaar, deels nog steeds actueel is. Een perspectief voor 10 jaar heeft het voordeel dat de periode te overzien is, waarbij trends en ontwikkelingen nog enigszins te voorspellen zijn, en tevens projecten voldoende tijd krijgen om ontwikkeld te worden.

Voor de Berkelvisie is een perspectief tot minimaal 2025 gepland.

1.5 Doelgroepen

De visie heeft als doel om een meerwaarde te bieden voor het Berkelgebied. Hierbij gaat het niet zozeer om een financiële meerwaarde, maar eerder om een kwalitatieve meerwaarde voor het gebied. Bijvoorbeeld de ervaringen die een recreant tijdens een kanotocht op de Berkel opdoet zijn niet te kwantificeren en zijn subjectief van aard. Tevens is het bijvoorbeeld moeilijk in te schatten in welke mate het aanbod aan vrijetijdsactiviteiten rond de Berkel een bijdrage leveren aan het behoud en verbeteren van het aanbod aan arbeidskrachten in het gebied. Tenslotte kan een aantrekkelijke omgeving mensen aanzetten tot beweging en zo de gezondheid bevorderen. De partijen in het Berkelgebied kunnen vanuit hun eigen perspectief het beste zelf beoordelen of er sprake is van een meerwaarde voor de ontwikkeling van het Berkelgebied.

De meerwaarde van de Berkelvisie wordt bepaald door de subjectieve inschatting van lokale partijen over het totaal aan positieve ontwikkelingen in het Berkelgebied

De visie richt zich niet alleen op betrokken partijen, maar op een ieder die wil meewerken aan de ontwikkeling van het Berkelgebied. De visie moet begrijpelijk zijn voor iedereen die er mee aan de slag wil. Ingewikkelde en langdradige teksten zijn niet gewenst. Het aanbieden van de Berkelvisie in twee talen is een voorwaarde.

De doelgroep van de Berkelvisie zijn alle mensen die geïnteresseerd zijn in de Berkel of die mensen van wie de passie voor de Berkel nog aangewakkerd moet worden.

1.6 Leeswijzer

In het tweede hoofdstuk is een korte beschrijving van de Berkel en omliggend gebied opgenomen.

In het derde hoofdstuk komt de oude Berkelvisie aan de orde. Op basis van expertinterviews met sleutelpersonen zijn de resultaten van de oude Berkelvisie bepaald. In Nederland is tevens aanvullend een ondernemersbijeenkomst georganiseerd. Aan de hand van opmerkelijke projecten wordt de huidige situatie in het Berkelgebied beschreven. De succes- en faalfactoren van de oude Berkelvisie komen aan de orde. De redenen van succes worden geanalyseerd.

In het vierde hoofdstuk wordt de Berkelvisie 2015 met perspectief 2025 beschreven. Deze bouwt voort op de oude Berkelvisie en de ontwikkelingen in het Berkelgebied in de afgelopen tien jaar. De ontwikkeling van het Berkelgebied wordt beschreven aan de hand van verschillende gebiedsperspectieven en thema's. Leidraden en eerste uitwerkingen zijn een handreiking voor de realisatie van de visie.

2 De Berkel

2.1 De rivier

De Berkel ontspringt in Billerbeck in de Baumbergen, en mondt uiteindelijk na in totaal 115 kilometer uit in de IJssel bij Zutphen. Zij is één van de weinig bewaard gebleven beken in het westelijke Münsterland en de Achterhoek. De beek wordt gaandeweg het stroomgebied tot een rivier, dankzij de watertoevoer van talrijke stromen. De Berkel meandert door het landschap, voor zover deze niet belemmerd wordt door hindernissen.

Karakteristiek voor de Berkel aan Duitse zijde is de continue afwisseling tussen een agrarisch landschap en woongebieden. De Berkel volgt grotendeels nog de oorspronkelijke loop, met uitzondering daar waar de bebouwing tot aan de Berkeloever is doorgedrongen. Verder zijn alleen enkele voormalige grachten die deel uitmaakten van een verdedigingswerk nu als oude rivierarm aanwezig.

In Nederland is de Berkel genormaliseerd en loopt de Berkel veelal om de kernen heen. Oude Berkelarmen herinneren aan de oorspronkelijke loop van de Berkel. Tussen Almen en Zutphen heeft de Berkel weer zijn oude meanderende karakter terug gekregen.

Afbeelding 1: Berkelstadt Coesfeld

(Bron: eigen opname 29.03.2015)

2.2 Het landschap

Het Berkelgebied wordt in vergelijking met andere regio's gekenmerkt door een kleinschalig landschap. De woongebieden zijn veelal van dezelfde orde van grootte en liggen op een constante interval van ongeveer 10 tot 15 kilometer van elkaar langs en aan de Berkel. Buiten de kernen wordt het landschap getypeerd door agrarisch gebruik. Van dit landschap maakt de Berkel onlosmakelijk deel uit. Door de toenemende mechanisering en industrialisatie is de landbouw een uitdaging geworden voor de Berkel.

De afwisseling van een open landschap met akkers, weilanden en landschapselementen als hagen enerzijds en het besloten karakter in een deel van de kernen anderzijds is ook een kenmerk van de Berkel.

Bossen zijn in het Berkelgebied, in vergelijking met andere regio's, relatief kleinschalig. Ze zijn veelal beschermd of bestemd voor ontwikkeling. Aan het vergroten van het bosgebied en het met elkaar in verband brengen daarvan wordt hard gewerkt.

Weilanden dienen in het gebied als begrazingsgebied, maar ook als uiterwaarde voor de Berkel of worden als zodanig in de komende tijd ontwikkeld.

Akkers zijn gelegen in de voor de landbouw interessante gebieden. Zij worden dankzij de toenemende internationale concurrentie intensief gebruikt.

Tegelijkertijd is er een grote interesse vanuit natuurbescherming en waterbeheer om langs de Berkel een meer natuurlijke, extensieve vorm van agrarisch gebruik te realiseren. Enkele akkers zijn al succesvol als zodanig ontwikkeld.

Het Berkelgebied wordt gekenmerkt door een kleinschalig cultuurlandschap.

2.3 Historie, cultuur en educatie

De Berkel was een belangrijke handelsweg voor het vervoer van kalk, zilverzand, hout, aardewerk, steen, turf, dakpannen, jenever en koloniale waren. In de 18^e eeuw tot begin 19^e eeuw kende de handelsweg zijn hoogtepunt. Terwijl de bevaarbaarheid aan Nederlandse zijde al redelijk op orde was in die tijd, bleef de uitbreiding aan Duitse zijde grotendeels achterwege. Dankzij de komst van de trein verloor de Berkel uiteindelijk zijn belang als handelsverbinding. Bedrijven hadden de Berkel niet meer nodig, ook niet voor de productie. Zij bleven wel aan de Berkel produceren, maar hadden geen functioneel verband meer met de rivier.

Aan Duitse zijde werd de Berkel gebruikt voor het genereren van elektriciteit. Hiervoor hebben veel molens aan de Berkel gestaan, waarvan een deel nog steeds aanwezig is. Zij getuigen, naast andere historische gebouwen, van de culturele ontwikkeling van de Berkel. In sommige kernen zijn musea, waar de geschiedenis van de Berkel wordt verteld.

De elektriciteitsproductie is dankzij omvangrijke uitdagingen op het vlak van het milieu meer op de achtergrond geraakt. Het gebruik van het water zal waarschijnlijk nog verder terug gebracht worden. Andere vormen van energiewinning, zoals het gebruik van biomassa en windenergie, wint echter aan interesse in het Berkelgebied.

Kastelen, burchten, ruïnes en de stadscentra zijn historische elementen die wellicht niet altijd een directe relatie hebben met de Berkel, maar wel wezenlijk hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de regio en zijn inwoners.

Dankzij de vele natuurthema's en herkenbare landschapsstructuren heeft de Berkel een aanzienlijk potentieel op het gebied van milieueducatie. De natuurbeschermingsgebieden van Europese betekenis (Natura 2000 gebieden), het cultuurlandschap en de steeds meer ontwikkelde toeristische sector bieden de randvoorwaarden voor het spelenderwijs ontdekken van natuurlijke verbanden in het landschap.

De Bildungsberkel aan Duitse zijde biedt kinderen, jongeren en volwassenen de mogelijkheid om ongedwongen contact met de natuur te hebben. Het zelfstandig ontdekken, onderzoeken en experimenteren in de natuur wordt al aangeboden. De beschermingsgebieden aan Duitse zijde zijn echter slechts beperkt hiervoor te gebruiken, zodat men naar andere locaties moet uitwijken, zoals musea en andere bebouwde omgevingen. Hier wordt het thema water en daarmee de Berkel onder de aandacht gebracht.

De Berkel wordt gekenmerkt door historische bouwwerken, met een geschiedenis die te ontdekken is. Er zijn voldoende raakvlakken in het gebied voor een aantrekkelijk aanbod op het vlak van milieueducatie.

2.4 Toerisme en ontspanning

Het educatieaanbod is steeds meer een geïntegreerd deel van het grensoverschrijdende toeristische aanbod. De Berkelfietsroute is hier een voorbeeld van, waar routegebonden recreatie hand in hand gaat met de educatie over de Berkel.

Afbeelding 2: Berkel nabij Stadtlohn

(Bron: eigen opname 15.04.2015)

De Berkel kan het beste op het water beleefd worden. Het aanbod aan vaarroutes biedt aan Nederlandse zijde hiertoe perfect de mogelijkheid. Aan Duitse zijde is het alleen mogelijk om te kanoën in Vreden. Een uitbreiding van watergebonden recreatie in Duitsland stuit op Europese regelgeving op het gebied van natuurbescherming. Het uitbreiden van het recreatief medegebruik staat nog in de kinderschoenen, mede omdat partijen verschillende opvattingen hierover hebben.

De Duitse Berkelgemeenten hechten veel waarde aan de uitstraling van de kernen en hebben hiervoor passende bouwvoorschriften. Een mooi straatbeeld is bevorderlijk voor de toeristische ontwikkeling. In een deel van de Duitse kernen verbergt de Berkel zich nog voor de inwoners, omdat zij is ingesloten door bebouwing. Er zijn diverse initiatieven om de Berkel in de kernen weer zichtbaar en beleefbaar te maken.

Dit geldt ook voor de Nederlandse kernen. Onder andere in Zutphen en Eibergen zijn er plannen om de Berkel beter te integreren in de kern en haar beter beleefbaar te maken. In Borculo zijn dergelijke plannen al succesvol uitgevoerd.

Het horeca-aanbod is uitgebreid, maar ongelijk verdeeld over het Berkelgebied, zowel qua kwaliteit als doelgroep. Arrangementen zijn deels bestaand of in ontwikkeling, maar er is geen gezamenlijke aanpak ter vermarkting van het gehele Berkelgebied. Een eerste stap hiervoor is wellicht het beeldmerk Die Badende uit Billerbeck.

Evenementen en festiviteiten met een link naar de Berkel worden in Duitsland steeds meer in samenwerking met de Stadsmarketing georganiseerd. Een gemeentegrensoverschrijdende aanpak wordt hierbij gemist, zodat het kan gebeuren dat Berkelevenementen met elkaar concurreren in plaats van elkaar aanvullen.

Aan Nederlandse zijde zijn enkele jaren geleden het Achterhoeks Bureau voor Toerisme en de VVV Achterhoek weggevallen, met de daaraan verbonden VVV's. Op lokaal gemeentelijk niveau is nieuwe invulling gegeven aan de toeristische informatievoorziening. Achterhoek Toerisme heeft de vermarkting van de Achterhoek als geheel overgenomen.

De Berkelevenementen spreken over het algemeen families of ouderen aan. De jongere doelgroep wordt minder goed bediend, terwijl deze door sportevenementen en concerten zeker meer interesse in de Berkel kan krijgen.

Het Berkeltoerisme wordt voornamelijk gekenmerkt door individuele initiatieven, die veelal een oudere doelgroep aanspreken.

2.5 Berkelcompagnie

De inspanningen om de Berkel te ontwikkelen vinden hun oorsprong in het bevaarbaar maken van de Berkel, destijds opgepakt door een samenwerkingsverband met de naam "Berkelcompagnie".

2.5.1 Eerste Berkelcompagnie

De eerste poging om de Berkel ook voor grotere schepen bevaarbaar te maken is uit het jaar 1591. De Berkel kon destijds al bevaren worden, echter de sluizen waren alleen door kleine schepen gemakkelijk te passeren. Uitbreidingsplannen werden in de volgende decennia opgesteld, die echter dankzij oorlogen en door veranderende politieke prioriteiten vastliepen.

Vanuit Zutphen werd in 1640 opnieuw een initiatief gestart om de Berkel beter bevaarbaar te maken. Plannen werden met Münster besproken. Die gesprekken liepen echter op niets uit, omdat men het niet eens kon worden over de aanpak. Zutphen ging uiteindelijk alleen over tot het oprichten van de Eerste Berkelcompagnie, in samenwerking met zijn inwoners. In 1643 was de compagnie een feit.

De scheepvaart bracht echter slechts in beperkte mate een opbrengst, zodat de uitbreiding van de bevaarbaarheid tot Coesfeld ter discussie kwam te staan. In de daarop volgende jaren verminderde de Berkelscheepvaart, mede doordat in het westelijke Münsterland andere waterverbindingen de voorkeur kregen.

2.5.2 Tweede Berkelcompagnie

Het initiatief voor de Tweede Berkelcompagnie kwam wederom van Nederlandse zijde. In Zutphen werd het besluit genomen in 1752 tot het oprichten van een commissie die de opgave kreeg om de Berkelscheepvaart weer op te pakken. Bouwwerken die nog door de Eerste Berkelcompagnie waren gerealiseerd waren intussen vervallen of moesten aangepast worden. De lage waterstand maakte het onmogelijk om de Berkel te bevaren. Als oplossing werd een sluizensysteem ontwikkeld.

In het jaar 1756 verenigde de inwoners van Zutphen zich opnieuw in wat de Tweede Berkelcompagnie werd. Doel was om de Berkel bevaarbaar te maken tot aan de landsgrens. Terwijl de ontwikkeling aan Nederlandse zijde goed verliep, investeerde in het Münsterland niemand in dit project.

Bij het maken van de plannen werd contact opgenomen met Münster, om ook de uitbreiding aan Duitse zijde te bespreken. Ondanks financiële problemen is er aan Duitse zijde op dat moment veel interesse in deze uitbreiding. In 1771 besluit Münster om de scheepvaart tot aan Stadtlohn uit te breiden. In 1774 was het voor het eerst mogelijk voor een schip om Stadtlohn te bereiken.

De opbrengsten waren opnieuw, mede dankzij oorlogen, onvoldoende, zodat het onderhoud aan de bouwwerken, en in het bijzonder de sluizen, maar mondjesmaat opgepakt werd. Dit had een negatief effect op de scheepvaart op de Berkel, zodat het tweede tijdperk van de Berkelcompagnie in 1786 eindigde.

2.5.3 Derde Berkelcompagnie

Stichting Derde Berkelcompagnie is in 2003 opgericht. Het doel van de compagnie is destijds geformuleerd als “het bevorderen van de toeristisch-economische situatie op en om de hele Berkel”. Zij richt zich op een breed scala aan onderwerpen die dienen ter bevordering van toerisme. Bijzonder noemenswaardig zijn de projecten kanoën, de historische Berkelscheepvaart in Nederland en de Berkel fietsroute.

De Derde Berkelcompagnie heeft zichzelf de opgave gegeven om activiteiten langs de Berkel te begeleiden. Ze kijkt met een andere blik naar de Berkelontwikkeling en denkt mee over alle thema's in de context van de Berkel. Zij legt een nadruk op historische en culturele ontwikkeling, alsmede de economische ontwikkeling van het gebied, iets waar ook al haar voorgangers mee bezig waren.

Haar centrale opgave is het samen brengen van partijen aan de Berkel. Zij geven dit onder andere vorm door het regelmatig organiseren van evenementen, met de Berkelconferentie als belangrijkste netwerkbijeenkomst.

De stichting signaleert ideeën en trends langs de Berkel en beoordeelt deze. Hierbij heeft zij met name een taak om particuliere initiatieven onder de aandacht te brengen bij overheden en te helpen bij het zoeken van financiering, bijvoorbeeld door kennis op het gebied van subsidies te delen.

Door middel van de Berkelvisie geeft de Berkelcompagnie richting aan de ontwikkeling van de Berkel en het Berkelgebied.

De Berkelcompagnie bevordert al eeuwen lang de grensoverschrijdende ontwikkeling van het Berkelgebied.

3 Berkelvisie sinds 2004

3.1 Beleef de contrasten van de Berkel – De Berkelvisie 2004

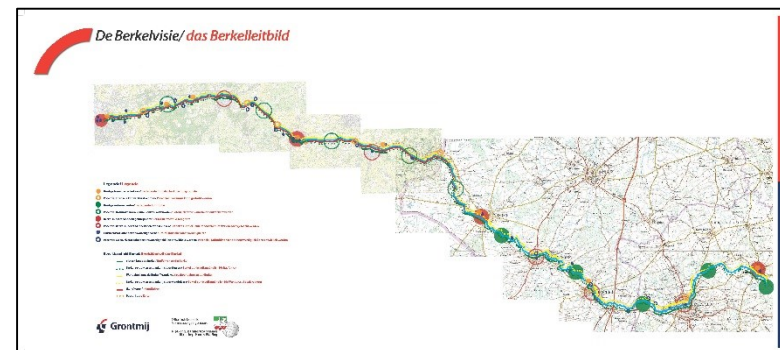
In deze paragraaf worden de belangrijkste onderdelen van de Berkelvisie 2004 beschreven. Voor een meer uitvoerige beschrijving van die visie, evenals een beschrijving van de sterke en zwakke punten van de Berkel en het omliggend gebied wordt verwezen naar het rapport uit 2004.

De kracht van de Berkel en het omliggend gebied zit in de afwisseling tussen stad en land, waarbij de kernen als het ware als een kettingsnoer aan elkaar geregen zijn. De Berkel stroomt door enkele kernen en laat zijn charme in elke stad anders zien. Buiten de kernen meandert de Berkel, ten minste voor een deel, door een gevarieerd landschap en maakt deel uit van een Europees beschermd natuurgebied. Terwijl de rivier op sommige locaties slechts op uitgekozen locaties beleefbaar is, bestaan in deze kernen grote potenties om de rivier en de kern dichterbij elkaar te brengen. De verblijfskwaliteit aan het water dient in deze stedelijke locaties ontwikkeld te worden.

De visie “Beleef de contrasten van de Berkel” is uitgewerkt in drie thematische streefbeeld:

- I. **Ijsvogels terug aan de Berkel**
- II. **Het verhaal van de Berkel**
- III. **Beleef de Berkel**

Afbeelding 3: Berkelvisie 2004

(Bron: Derde Berkelcompagnie)

I. IJsvogel terug aan de Berkel

De IJsvogel was het symbool voor de natuurontwikkeling en de ontwikkeling van een gevarieerd landschap aan de Berkel. Terwijl de Berkel aan Duitse zijde al in 2004 natuurlijker is dan veel andere rivieren in het Münsterland, dankzij de aanwijzing als natuurbeschermingsgebied en Natura-2000-gebied alsmede het uitblijven van aanpassingen om de scheepvaart mogelijk te maken, is de Berkel aan Nederlandse zijde sterk door mensen vorm gegeven, waardoor zij haar natuurlijke karakter deels verloren heeft.

Afbeelding 4: Symbool - IJsvogel

(Bron: Wikimedia. 2015)

In beide landen werden in de afgelopen jaren vele initiatieven en projecten opgezet, om de Berkel en haar omgeving natuurlijker in te richten en voor meer activiteiten te gebruiken. Voorbeelden hiervan zijn de hermeandering van de Berkel tussen Zutphen en Almen en het Berkelpark in Zutphen.

In het kader van het Gewässerauenprogramm NRW mit der „Berkel“ en de ruilverkaveling Berkelaue I, II en III heeft men aan Duitse zijde maatregelen genomen om beschermingsdoelstellingen te bereiken. Daarbij zijn doelstellingen uit de EU-waterrichtlijn verwerkt en enkele compensatiemaatregelen in relatie tot bouwplannen opgenomen. De Berkel is bijna volledig opgenomen als Natura-2000-gebied en blijft daardoor aan Duitse zijde op plekken verborgen voor de inwoners. In het kader van het project grenzeloze Natuurbeleving werden ook natuurbeschermingsgebieden langs de Berkel ecologisch opgewaardeerd en is het landschapsbeeld verbeterd. De doelstellingen van dit project zijn in twee talen beschreven, om de acceptatie voor het project bij de bevolking te verhogen.

Door de versterking van de natuurwaarden in het gehele stroomgebied van de Berkel is het gebied aantrekkelijker geworden, zeker ook voor toeristen. In het bijzonder profiteert bijvoorbeeld de IJsvogel, die weer meer in de natuurgebieden wordt aangetroffen. De verwildering biedt ook kansen voor een voorzichtige, met de natuurontwikkelingsdoelstellingen af te stemmen, ontwikkeling van mogelijkheden voor vrijetijdsbesteding en toerisme. Zowel de natuurlijke als antropogene diversiteit zorgen voor een afwisselend gebied. Een landschap waar bij elke bocht in de rivier iets nieuws te beleven is, is een goede basis voor de ontwikkeling van een doelgroepgericht vrijetijds- en toeristisch aanbod, alsmede een mooie omgeving voor evenementen.

II. Het verhaal van de Berkel

De rijke geschiedenis van het Berkelgebied komt terug in talrijke historische gebouwen. De Mallumse Molen, een oude watermolen met schipperscafé, is een goed voorbeeld van een geslaagde combinatie van toerisme en natuur. Als getuige van diverse ontwikkelingen op en langs de Berkel laat zij de geschiedenis herleven en versterkt de identiteit van de Berkel en het Berkelgebied.

Het verleden geeft lessen voor de toekomst. Dit thema binnen de Berkelvisie heeft zijn uitwerking gekregen in enkele ontwikkelingsplannen, die op korte termijn tot uitvoering zullen komen. Voorbeelden hiervan zijn „Rivier in de Stad“ in Zutphen, „Beleef de Berkel“ in Eibergen, het cultuurhistorisch centrum in Vreden en het forum „Bildungsberkel“.

Cultuurhistorie blijft ook in de toekomst onverminderd belangrijk voor de ontwikkeling van de Berkel. Het is één van de toonaangevende kwaliteiten van het gebied dat de inwoners verbindt en het gebied bijzonder maakt binnen het grotere verband van de Achterhoek / Münsterland.

De thematische visie identificeert talrijke raakvlakken tussen inwoners en de Berkel, die uitgewerkt kunnen worden. Hiervoor is het belangrijk dat diverse cultuurhistorische bezienswaardigheden langs de Berkel verder ontwikkeld worden en voldoen aan de verwachtingen van de bezoeker. Met name bouwwerken met een historische achtergrond zijn interessant voor evenementen, die ook jongeren kunnen aanspreken.

Afbeelding 5: Voorbeeld historisch gebouw Egberdings Mühle in Gescher

(Bron: Wikimedia. 2015)

III. Beleef de Berkel

De kwaliteit van de Berkel is pas echt een kwaliteit als deze ook beleefbaar is. Het ontwikkelen van een aantrekkelijke en natuurlijke Berkel heeft alleen zin als je hier ook van kan en mag genieten. Met de ontwikkeling van de Berkelfietsroute, de wandelroute rond de bron in Billerbeck, het bieden van cultuurhistorische informatie langs de routes door informatieborden en interactieve middelen en andere ontwikkelingen is de laatste tien jaar invulling gegeven aan het versterken van de beleving.

Een bijzondere mogelijkheid om de Berkel te beleven zijn de **Berkelzompen van Almen tot Eibergen** (de historische nagebouwde vrachtschepen) en de **fluisterboot** in Zutphen. Terwijl je op de Berkel vaart, vertelt de schipper over de geschiedenis van de Berkel. De afgelopen jaren heeft de historische Berkelzomp meer ruimte gekregen, door het realiseren van nieuwe bootshuizen en het verhogen van de bruggen in Borculo.

Het toeristisch-recreatieve product moet meer met elkaar in verband gebracht worden. Hier is de afgelopen jaren door middel van promotiemiddelen deels invulling aan gegeven. Echter, ondernemers zoeken elkaar nog te weinig op, waardoor het product geen geheel vormt. Echter, juist het geheel aan activiteiten en voorzieningen heeft de potentie om de bezoeker geïnteresseerd te krijgen in het Berkelgebied. Ondernemers geven aan dat er genoeg te doen is voor toeristen in het Berkelgebied. Het is tijd om het als één product in de markt te zetten.

Afbeelding 6: Zompen in Nederland

(Bron: Wikimedia. 2015)

Activiteiten en evenementen op de Berkel en in het omliggend gebied zijn het lint, waarlangs duurzame contacten ontstaan. De inwoners en bezoekers van de regio moeten op de kwaliteiten van de Berkel geattendeerd worden. Gedeelde ervaringen met de Berkel creëren enthousiasme en laten het contact met de Berkel groeien. De positieve energie na een tocht op de Berkel moet vertaald kunnen worden in initiatieven die passen in een overkoepelende Berkelvisie. Alleen door dit soort positieve belevenissen kunnen passieve inwoners voor de Berkel gewonnen worden. Nieuwe Berkelcontacten ontstaan op die wijze, waarmee de basis aan initiatieven voor de Berkel zal verjongen en verbreden.

Als missende schakel in de parelketting is een gemeenschappelijk vrijetijds- en toeristisch concept noodzakelijk, waarin de cultuurhistorische waarden, aantrekkelijke kernen en de natuurwaarden benut worden en aan de man worden gebracht door middel van moderne communicatiemiddelen.

3.2 Berkelprojecten

De Berkel is in de afgelopen jaren meer prominent geworden in de regio en verrast met haar uitgebreide thematiek, die voorheen alleen bekend was bij ingewijden.

Aan Duitse zijde hebben de overheidsopgaven, zoals de waterrichtlijn en compensatieregelingen, de ontwikkeling van de Berkel een impuls gegeven. Aan Nederlandse zijde gaan de initiatieven onder andere uit van het Waterschap Rijn en IJssel en de gemeenten.

Inzet van initiatiefnemers en “anders denkers” hebben geleid tot diverse unieke projecten.

Op de komende pagina's worden per gemeente aan Duitse en Nederlandse zijde hoogtepunten genoemd van tien jaar Berkelontwikkelingen.

3.2.1 Billerbeck – Berkelwandeling

In Billerbeck heeft de vereniging “Berkelspaziergang e.V.” door een eigen initiatief een wandelpad langs de Berkel gerealiseerd. Dit pad werd vervolgens aangekleed met verschillende vormen van informatie en locaties die uitnodigen voor verblijf of activiteit. De vereniging wil naar eigen zeggen de Berkel als natuur- en cultuurgebied bij verschillende generaties onder de aandacht brengen. De rijkdom aan dier- en plantensoorten langs de Berkel en historische bijzonderheden worden hierbij als uitgangspunt genomen, om diverse elementen langs de route realiseren en een Duits-Nederlands informatiesysteem te creëren. (www.berkelspaziergang.de).

Aantrekkelijke paden langs de Berkel worden gecreëerd in de kern, die zowel de ontspanning als ontmoeting als doel hebben en de natuur, geschiedenis en bezienswaardigheden beleefbaar maken en verbinden met elkaar.

Regelmatig georganiseerde Berkelevenementen benadrukken de rivier en de ruimte voor vrijetijd en brengt mensen samen.

3.2.2 Coesfeld – BerkelSTADT Coesfeld (Project van de Regionale 2016)

Een bijzonder aansprekend Berkelproject vinden we in Coesfeld. Ecologische ontwikkeling, overstromingsgebied, stadsontwikkeling en regionaal verbinden van cultuurgebieden komen samen in het zogenaamde “integrierte Gewässerentwicklung”. Het plan verbetert niet alleen de zichtbaarheid van de Berkel op bepaalde punten in de stad, maar voorziet in een algemene verbetering van het straatbeeld van Coesfeld. De Berkel is hierbij het uithangbord en is een wezenlijk onderdeel van de strategie voor de detailhandel. Zij zorgt niet alleen voor een prettigere beleving voor het winkelend publiek, doordat de Berkel op sommige plekken zichtbaar wordt, maar komt ook in beeldmerken terug om zo mensen tot een aankoop over te halen.

De kunstmatig aangelegde Berkelverbindingen worden één voor één opgepakt voor natuurontwikkeling, om retentie- en natuurgebieden te creëren in het kader van een klimaat bestendige stad. Bij alle ontwikkelingen participeren de inwoners van Coesfeld, want alleen met een breed gedragen proces kunnen de complexe doelstellingen behaald worden. (www.coesfeld.de)

3.2.3 Gescher – Alfesmühle

De waterenergiecentrale „Alfers Mühle“ in Gescher is een uitstekend voorbeeld van een compromis tussen de verschillende interesses, van energiewinning, interesses van vissers, vrijetijdsbeleving, bescherming van een monument tot natuurbescherming. Door middel van een vistrap met een gelijk blijvende stroomsnelheid kunnen vissen een hoogteverschil van 3 meter overbruggen. Deze stroom gaat ten koste van de hoeveelheid energie die opgewekt wordt, maar er wordt nog steeds voldoende energie gewonnen voor 50 huishoudens.

Afbeelding 7: Alfes Mühle in Gescher

(Bron: Wikimedia. 2015)

Afbeelding 8: Am Walkenbrückentor met de Berkelumflut

(Bron: eigen opname 29.03.2015)

3.2.4 Stadtlahn – Die Berkel! Leben mit dem Fluss (Project van de Regionale 2016)

Ook in Stadtlahn kwam de bevolking een aantal jaar geleden in actie, met het doel de Berkel in de kern beleefbaar en toegankelijk te maken. De zogenaamde “Arbeitskreis Berkel” heeft samen met “SMS-StadtMarketingStadtlahn e.V.” plannen ontworpen, hoe de stad zich open kan stellen voor de Berkel. De nabij gelegen binnenstad sterker te verbinden met het Berkelgebied is het doel van het plan. Verder was de aanpassing van de waterrichtlijn een reden om dit plan op te pakken.

Het project „Die Berkel! Leben mit dem Fluss“ heeft als doel moderne en aantrekkelijke bouwwerken samen met de hoogwateropgave integraal op te pakken. Verder moeten goed toegankelijke en afwisselende verbindingen met het water gecreëerd worden, om enerzijds een aantrekkelijk verblijfsomgeving te maken, en anderzijds mensen met de Berkel in contact te brengen, te informeren en het gesprek tussen verschillende partijen op gang te brengen. (Regionale 2016. 2013. S. 5 ff.).

Afbeelding 9: Berkelmühle in Stadtlahn

(Bron: Stadt Stadtlahn)

3.2.5 Vreden – Cultuurhistorisch centrum Westmünsterland (Project van de Regionale 2016) en omgeving

De regio Borken en de stad Vreden willen met het Cultuurhistorisch centrum Westmünsterland een voorbeeldproject met regionale uitstraling ontwikkelen, dat ten gunste komt van het culturele totaalprofiel van de regio en de identiteit van de regio bevordert. Door de locatie op geringe afstand van de Berkel en de verwijzing naar de geschiedenis van de Berkel is dit project als Berkelproject te zien. De omgeving van het cultuurhistorisch centrum wordt opgewaardeerd, waarbij de Berkel deel uitmaakt van het stadspark. Een aantrekkelijk lokaal ontspanningsgebied, met verblijfsfunctie nabij het Cultuurhistorisch centrum en de binnenstad.

Afbeelding 10: Cultuurhistorisch centrum

(bron: Vreden. 2013 S. 1)

3.2.6 Berkelland

De Gemeente Berkelland zet zich in om de Berkel dichterbij de mensen te brengen. In het kader van het project „Beleef de Berkel“ konden diverse projecten gerealiseerd worden.

In Borculo is het centrum opnieuw ingericht. Door aanpassing van de bestrating en de lantaarnpalen is een aantrekkelijk ogend centrum ontstaan, waarbij de Oude Berkel weer een nadrukkelijker onderdeel is geworden van het stadsbeeld. Door het verhogen van een aantal bruggen is het nu mogelijk om door Borculo te varen met de Berkelzomp. Het bij het gemeentehuis gelegen park is aangepakt en ontwikkeld tot Berkelpark, waar het leuk is voor inwoners en recreanten om te verblijven. Tevens is hier een jachthaven gerealiseerd. Voor de komende jaren staat het opwaarderen van een recreatieve verbinding vanuit de kern met recreatieterrein Hambroek op de planning.

Met ‘Beleef de Berkel fase III’ gaat de gemeente Berkelland aan de slag met de kern Eibergen. Het gemeentehuis is gesloopt, waardoor op deze locatie nieuwe mogelijkheden ontstaan voor ontwikkeling. De kern krijgt een groenere uitstraling door aanpassingen in het straatbeeld, wordt op natuurlijke wijze verbonden met de Berkel en zal door middel van recreatieve routes verbonden worden met recreatieve uitloopgebieden Park de Maat en de Mallumse Molen. In het plan is ook het herstel van de oorspronkelijke loop van de Berkel opgenomen. Voor Villa Smits wordt de komende tijd gezocht naar een passende maatschappelijke functie. Stichting Marke Mallum heeft een ontwikkelingsplan gemaakt voor het gebied rondom de Mallumse Molen, ter versterking van de natuur-, cultuurhistorische en toeristisch-recreatieve waarden.

Afbeelding 11: Villa Smits in Eibergen

(bron: Tubantia)

3.2.7 Lochem

De Berkel stroomt aan de noordzijde langs Lochem. Een aantal jaren geleden is de gemeente gestart met het project ‚Etalage naar de Toekomst‘, een project waarbij het gebied tussen de Berkel en Twentekanaal wordt herontwikkeld tot een aantrekkelijk woon-werkgebied.

Onderdeel van het plan zijn natuurvriendelijke oevers, een wandelpromenade en een fietspad. Tevens zijn er twee bruggen over de Berkel aangelegd die de binnenstad met de ‚etalage‘ verbindt. Hiermee is aan de stadsrand rondom de Berkel een mooi recreatiegebied gecreëerd. De stad ligt weer aan de Berkel.

Met het initiatief Lochem 3.0 is een nieuwe organisatie gestart die onder andere zorgt voor promotie van ondernemerschap, toerisme en kunst en cultuur en een stimulans voor onderlinge samenwerking. Het is een samenwerkingsverband tussen Gemeente Lochem, de VVV en ondernemers.

Tussen Zutphen en Almen heeft het Waterschap Rijn en IJssel de Berkel natuurvriendelijker ingericht. Door de rivier te hermeanderen, en tegelijkertijd aandacht te hebben voor onder andere recreatief gebruik, is een meerwaarde ontstaan voor zowel natuur, als inwoner en toerist. Een wandelpad langs de Berkel maakt de rivier hier optimaal beleefbaar. Het Waterschap gaat nu aan de slag met de Berkel tussen Almen en Lochem. Ook hier zal de rivier een natuurlijker karakter krijgen.

Afbeelding 12: Projecten Afbeelding 12: Nieuwe stuw bij Lochem

(bron: Waterschap Rijn en IJssel)

3.2.8 Zutphen

Zutphen werkt aan het aantrekkelijker maken van de stad voor bewoners, recreanten, toeristen, winkeliers, horeca en andere ondernemers in het kader van het project `Rivier in de Stad`. Binnen dit plan is aandacht voor de Berkel, die als een groene verbinding door de stad stroomt. De IJsselkade wordt aangepakt, waarbij de monding van de Berkel, nu nog onzichtbaar, een prominente plek krijgt.

Aan de stadsrand is recentelijk een nieuwe meander van de Berkel gerealiseerd, waar rondom het Berkelpark is aangelegd. Deze groene omgeving aan de stadsrand is aantrekkelijk voor recreanten en brengt een deel van het voormalige natuurlijke karakter van de Berkel terug.

De fluisterboot, die vaart door het centrum, is de toeristische topattractie van Zutphen. Met een doorsteek in het Bongerdspad in 2009 zijn de vaarmogelijkheden voor de fluisterboot flink toegenomen. Deze kan hiermee ook over de Grote Gracht varen.

3.2.9 Grensoverschrijdende projecten

De tot nu toe voorgestelde projecten waren verbonden aan een bepaalde gemeente. Deze hadden geen grensoverschrijdend karakter. De nu volgende projecten hebben dit karakter wel.

3.2.9.1 Berkelfietspad

Het nieuwe Berkelfietspad tussen Billerbeck en Zutphen werd in 2011 geopend. Terwijl de route zeker nog deels dichterbij de Berkel kan gebracht worden, is het zeker een mijlpaal in de toeristische ontwikkeling van het Berkelgebied, dankzij het ononderbroken karakter van de route.

Afbeelding 13: Fluisterboot in Zutphen

(bron: Blogspot)

De gemeenschappelijke vermarkting van het rivierenlandschap en de koppeling met de Slinge, Aa en IJssel maken het project tot een uithangbord voor de vermarkting van de Berkel. De actieve beleving en het grensoverschrijdende karakter zijn de basiselementen van de route.

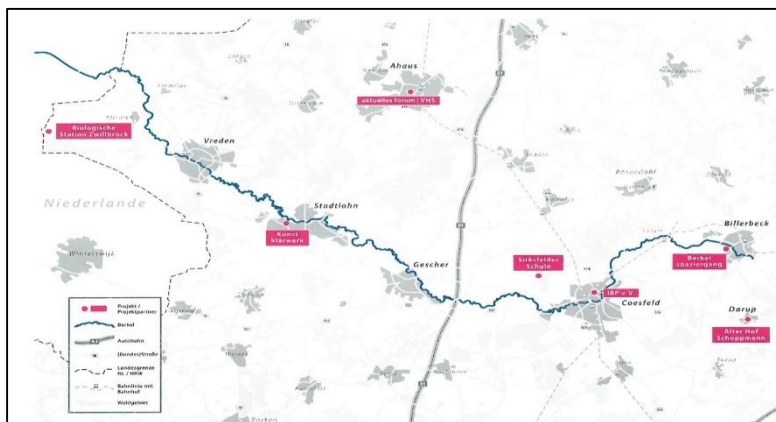
Het Berkelfietspad verbindt alle elementen van de Berkelvisie 2004, namelijk natuurbeleving, cultuurhistorie en activiteiten langs de Berkel. Dit project wordt door vele betrokken partijen als voorbeeldproject genoemd.

Het Berkelfietspad is goed ontvangen door de gebruikers. Desalniettemin kan het pad in de toekomst nog dichterbij de Berkel gebracht worden, en met uitkijkpunten, kijkvensters, rustpunten en ontmoetingspunten aan attractiviteit winnen. Verder mist in enkele kernen nog de aansluiting met het water.

3.2.9.2 “Gesamtperspektive Flusslandschaften”

De Berkel is onderdeel van het Westmünsterland Parklandschap, dat door diverse wateren doorkruist wordt. In het spanningsveld van toenemende conflicterende belangen op het gebied vanuit natuurbescherming, hoogwaterbescherming, agrarische belangen, bouwprojecten, vrijetijd en toerisme, is het van belang om op zoek te gaan naar synergie en deze te benutten. (Regionale 2016 (2012) S. 1 ff.)

Afbeelding 14: Projecten/Projectpartners van de Bildungsberkel

(Bron: Regionale 2016. 2014 S. 13)

De totaalvisie Flusslandschaft heeft het doel om alle betrokken partijen het werk en acties met en om het rivierenlandschap te vergemakkelijken. Ze dient als inspirerende leidraad en zet aan tot nadenken over een vernieuwende aanpak. Ze geeft betrokken partijen daarvoor instrumenten, hulp bij inventariseren en zet aan tot een gezamenlijke discussie.

3.2.9.3 Forum Bildungsberkel (Project van de Regionale 2016)
Visie van de Bildungsberkel is een interdisciplinair, generaties overstijgend en veelzijdige methode voor milieueducatie. Het doel van het Berkelforum is om de milieueducatie in het Berkelgebied te versterken (Regionale 2016. 2014 S. 1ff.).

Meer informatie is te vinden op de volgende websites.

- www.ibp-ev.de
- www.sirkfelder-schule.de
- www.vhs-aktuellesforum.de
- www.bs-zwillbrock.de

Onder andere is in een expert-workshop gediscussieerd welke rol de milieueducatie in de toekomst kan hebben en haar bijdrage in de ruimtelijke ontwikkeling en tevens welke processen hiervoor nodig zijn. Daarna moet door middel van samenwerking een synergie-effect ontstaan.

Voor de grensoverschrijdende Berkeldentiteit is het van belang een gemeenschappelijk symbool en herkenningsteken te hebben.

Afbeelding 15: Berkelsymbol - Die Badende

(Bron: Regionale 2016. 2014 S. 1)

3.3 Ervaringen met de Berkelvisie

Aan Nederlandse en Duitse zijde zijn expertinterviews gevoerd met betrokken partijen. Tevens is aan Nederlandse zijde een ondernemersbijeenkomst georganiseerd. Doel van de gesprekken was onder andere om het effect van de Berkelvisie in de afgelopen tien jaar te bepalen.

De resultaten van deze interviews zijn in deze paragraaf beknopt weergegeven in twee categorieën, namelijk successen en faalfactoren

3.3.1 Successen

- ☞ De Berkelvisie heeft ertoe bijgedragen dat ideeën succesvol zijn uitgevoerd.
- ☞ De visie is een instrument voor een continue aanpak van de Berkelontwikkeling.
- ☞ De Berkelvisie 2004 wordt in vakkringen gewaardeerd en gebruikt. De redenen hiervoor zijn de competenties van de gesprekspartners en de bureaus die de visie hebben opgesteld.
- ☞ Verschillende projecten (zoals bijvoorbeeld Raumperspektiven Zukunftsland, LOP Zutphen, Visie Buitengebied Berkelland), concepten en programma's hebben de visie verwerkt in hun eigen aanpak, alhoewel dit niet altijd op het eerste oog zichtbaar is. In de eerste jaren was de Berkelvisie bekend bij de politiek en samenleving. Gaandeweg de tijd is de visie minder gehanteerd.
- ☞ Alleen het bestaan van de Berkelvisie was in sommige gevallen genoeg om particuliere initiatieven van de grond te krijgen en te realiseren.
- ☞ De Berkel is de laatste jaren steeds meer betrokken bij ontwikkelingen in het Berkelgebied en heeft zodoende steeds meer een plaats gekregen in het algemene bewustzijn van de

samenleving. Als successen zijn diverse op zichzelf staande projecten te noemen, alsmede de grensoverschrijdende projecten die vanuit regionale programma's ondersteund werden. De Berkelvisie heeft zeker bijgedragen aan de ontwikkeling van deze projecten, maar is veelal indirect betrokken geweest.

- ☞ Belangrijk voor het slagen van de Berkelvisie is het aanjagen vanuit de Derde Berkelcompagnie geweest.
- ☞ De Derde Berkelcompagnie brengt partijen (inwoners en overheden) bijeen, om over de Berkel met elkaar van gedachte te wisselen en projecten onder de aandacht te brengen en op te pakken.
- ☞ Het grensoverschrijdende karakter tussen gemeenten en landen enerzijds en tussen generaties anderzijds wordt onderstreept, hoewel voor de doelgroep jeugd zeker nog potentie voor verbetering is.
- ☞ De Derde Berkelcompagnie voert zelf geen projecten uit, maar ondersteunt de realisatie van de Berkelvisie. Hierbij is zij een partij die mogelijkheden creëert voor andere partijen en partijen bij elkaar brengt. Als beste voorbeeld wordt door velen het fietspad langs de Berkel genoemd.
- ☞ Als bijzonder hoogtepunt wordt de twee-jaarlijkse Berkelconferentie genoemd. Hier ontmoeten belangrijke partijen uit het Berkelgebied elkaar, die vanuit verschillende perspectieven bij de Berkel betrokken zijn. Trends en toekomstthema's worden voorbereid en beslissingen worden genomen voor de ontwikkeling van het Berkelgebied.

3.3.2 Faalfactoren

- ☞ De Berkelvisie 2004 kon in de regio slechts beperkt een rol spelen, mede dankzij het gebrek aan acceptatie van visies in de samenleving, omdat men liever met concrete maatregelen aan de slag gaat.
- ☞ De Derde Berkelcompagnie is nog niet voldoende bekend bij alle partijen in het gebied.
- ☞ Het toetsingskader dat als aanvulling in de Berkelvisie is opgenomen, is in de praktijk niet gebruikt.

3.4 10 jaar Berkelvisie – een samenvatting

De Berkelvisie heeft bij veel projecten op de achtergrond een rol gespeeld. Hij stuurt met onzichtbare hand bij, begeleidt de projecten, geeft moed, geeft houvast en geeft oplossingen door het geven van inspiratie.

De Berkelvisie 2004 was nog maar bij enkele interviewpartners bekend. Hierbij ging het om mensen die al een langere tijd hun huidige functie uitvoeren. Beter in herinnering dan het Berkelvisiedocument zelf waren de door de Derde Berkelcompagnie georganiseerde Berkelconferenties. Daarbuiten werd het project Berkelfietspad onlosmakelijk verbonden met de Derde Berkelcompagnie.

Actuele projecten zijn wellicht niet direct geïnitieerd door of dankzij de Berkelvisie, maar ze dragen wel het gedachtengoed van de visie uit om de leefbaarheid van de Berkel te verbeteren. Hierbij zijn te noemen:

- De kernen met de Berkel verbinden, ter bevordering van de ruimtelijke kwaliteit, vrijetijds- en sportaanbod.
- De natuurdiversiteit aan de Berkel vergroten.
- De Berkelarmen ontwikkelen.
- De natuurbeleving op en langs de Berkel bevorderen
- De hoogwaterbescherming verbeteren
- Het gemeenschappelijk culturele erfgoed als “collectief geheugen” te thematiseren
- Locaties ontwikkelen voor educatie
- De identiteit van het Berkeldal versterken
- Grensoverschrijdende samenwerking bevorderen.

Tien jaar Berkelvisie samenvatting: het hoofdthema van de Berkelvisie is en blijft het vorm geven aan het grensoverschrijdende ontspannings- en vrijetijdsaanbod (toerisme) verbonden met de aantrekkelijke natuurwaarden van het gebied.

Afbeelding 16: Berkelstadt Coesfeld

(Bron: eigen opname 29.03.2015)

4 Berkelvisie 2015 met perspectief 2025

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk presenteren wij de visie voor de Berkel voor de komende tien jaar. Deze visie bouwt voort op de resultaten van de Berkelvisie uit 2004, en geeft een nieuwe richting aan de gezamenlijke ontwikkeling van het Berkelgebied.

4.2 Doelstelling

De Berkelvisie 2015 met perspectief 2025 is een samenhangende, grensoverschrijdende ontwikkelingsvisie voor de Berkel en omgeving, met als doel om de identiteit van de Berkel en haar kwaliteiten te benutten. Het is een inspiratiekader voor inwoners, verenigingen, ondernemers, stichtingen, overheden en andere partijen om samen te werken aan de ontwikkeling van het Berkelgebied, waarbij de Berkel zelf een bron van inspiratie is.

De Berkel – Het blauwe lint in het westelijke Münsterland / Achterhoek

4.3 De kracht van de Berkel

De aanwezige en te ontwikkelen kwaliteiten van de Berkel dienen als basis voor de ontwikkeling van het Berkelgebied.

4.3.1 De Berkel verbindt

De Berkel is het meanderende blauwe lint dat de mensen aan de Berkel van Billerbeck tot Zutphen verbindt. Zij is van oudsher de levensader van het gebied. Lange tijd heeft zij als handelsroute gediend. Dankzij de opkomst van de trein is het belang van de handel afgenomen, maar de Berkel blijft een bron voor water- en energiewinning. Oude molens tonen de eeuwen oude geschiedenis van het opwekken van waterenergie langs de Berkel. Natuurontwikkeling is de afgelopen decennia meer centraal komen te staan. Deze ecologische en landschappelijke opwaardering leidt tot een verbetering van de toeristisch-recreatieve aantrekkelijkheid van het gehele Berkelgebied. Door de eeuwen heen kenmerkt de Berkel het gebied en zijn gebruik en geeft de inwoners hiermee een eigen identiteit.

4.3.2 De Berkel ontspant

De Berkel biedt de inwoners en bezoekers de mogelijkheid om te ontspannen. Aanvullend op het agrarische landschap heeft de natuurontwikkeling er aan bijgedragen dat een parklandschap is ontstaan, dat aantrekkelijk is voor een bezoek. Voor hobby's in de natuur, zoals bijvoorbeeld vissen, wandelen, fietsen, paardrijden enzovoorts is het Berkelgebied, voor zover het niet gaat om een natuurbeschermingsgebied, ideaal geschikt. In de kernen is de Berkel deels al te beleven, en wordt met plannen in Zutphen, Eibergen, Stadtlohn en Coesfeld deze beleefbaarheid in de toekomst nog versterkt.

4.3.3 De Berkel inspireert

De afgelopen tien jaar hebben bewezen dat de Berkel inspireert. Vele projecten op of langs de Berkel zijn uitgevoerd, ter versterking van de natuur-, cultuur- en recreatieve waarden. De Berkel is de afgelopen 10 jaar aantrekkelijker geworden, niet alleen voor de eigen inwoners, maar zeker ook voor bezoekers van buitenaf.

4.4 Toekomst Berkelgebied

De Berkel is een veelzijdige rivier. Bij de verdere ontwikkeling van de Berkel en het Berkelgebied biedt zij veel thematische kansen. Welk gebied bij de Berkel hoort is afhankelijk van het thema waarvoor het gebied gedefinieerd wordt. Vanuit de evaluatie zijn de volgende ontwikkelingsgebieden te definiëren.

4.4.1 Cultuur en identiteitsgebied

De Berkel heeft een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van het gebied. Cultuurhistorische elementen langs de Berkel herinneren aan deze rijke geschiedenis, van oude Berkelarmen, sluizen en watermolens tot verdedigingswerken, kastelen en herenhuizen. En wat niet meer te zien is, kan worden verteld. Er zijn verhalen genoeg.

Een voorbeeld van de rijke cultuur is de handelsgeschiedenis van de Berkel. Met de 1^e Berkelcompagnie in de 17^e eeuw en de 2^e Berkelcompagnie in de 18^e eeuw is aan de Berkelscheepvaart ontwikkeld.

Het vervoer van kalk, zilverzand, hout, aardewerk, steen, turf, dakpannen, jenever en koloniale waren betekende een levendige handel over de Berkel. Een verhaal dat in het kinderboek 'Berkelboot vermist' van Evelien van Dort voor de jonge lezers indrukwekkend wordt verteld.

Maar de Berkel zelf vertelt zelf ook een verhaal. Het is een rivier met vele gezichten, taken en een boeiend verleden. Van kleine beek naar brede rivier, de rol in de waterberging en natuurontwikkeling en de historie van het aanpassen van de rivier door ing. C. Lely. Er is voldoende te vertellen over de Berkel.

Religie speelt een belangrijke rol in enkele plaatsen aan de bron van de Berkel. Ludger overleed in 809 in Billerbeck. Hierdoor groeide Billerbeck uit tot bedevaartsoord. Coesfeld is bekend door het Coesfelder Kreuz, dat een splinter van het kruis van Jesus zou bevatten.

De Berkel stroomt door een gebied dat gekenmerkt wordt door landbouw. Al van oudsher is landbouw beeldbepalend voor het gebied. Ook tegenwoordig is landbouw en de voedselindustrie belangrijk voor het gebied. Op kleinschalig niveau profileert de regio zich met lokale streekproducten, zoals kaas, zuivel, vlees en streekeigen dranken. Er zijn tevens diverse grootschalige bedrijven in de voedselindustrie in de regio werkzaam, zoals Friesland Campina.

De cultuur van de regio verbindt. Zij geeft de inwoners een eigen identiteit en betrokkenheid. Voor gasten is de identiteit van een regio ook van groot belang. De eigenheid van een regio maakt de regio interessant. Hiervoor is het belangrijk dat 'het verhaal' bewaard blijft, verteld wordt en beleefbaar is.

Leidraad cultuur en identiteitsgebied:

Lessen / ervaringen uit het verleden helpen om de toekomst aan de Berkel vorm te geven.

Doelgroep

- Inwoners

Eerste uitwerking

Het verhaal maken

- Cultuurhistorische locaties beleefbaar maken
- Persoonlijke verhalen verzamelen en vertellen
- Oudheidkundige verenigingen betrekken
- Samenwerking schrijvers

Het verhaal vertellen

- Centraal museum over de Berkel in Nederland en/of Duitsland
- Historie aanbieden langs routes
  - GPS en QR-routes
  - Informatieborden
  - Het verhaal vertellen tijdens een tocht met de Berkelzomp en fluisterboot
- Culturele evenementen
  - Historische markten
  - Kostuumfeesten
- Educatie
  - Excursie langs Berkel en zijn landschap
  - Internationale uitwisseling en lessen

Berkelverbondenheid uitdragen

- Streekgebonden 'Berkel'-evenementen (bijvoorbeeld sportevenementen en markten)

4.4.2 Vrijetijds- en ontspanningsgebied

De afwisseling van stad en land is een bijzondere kwaliteit van het Berkelgebied. Het toeristisch-recreatief aanbod is uitgebreid. Voor elke doelgroep is er wat te doen en beleven in het Berkelgebied.

Elke kern langs de Berkel heeft een eigen karakter. Enkele kernen, zoals Zutphen en Vreden, hebben een meer stedelijk karakter, waar het leuk is om te winkelen. Kernen als Borculo en Billerbeek zijn kleinschalig en moeten het meer hebben van hun uitstraling. De cultuurhistorie van de streek is terug te vinden in musea en bij dagattracties als de Berkelzompen en fluisterboten.

Naast de historische bezienswaardigheden wordt het toeristisch potentieel van het Berkelgebied voor een groot deel door de natuurwaarden bepaald. De natuur is een belevenis, waarvan het belangrijk is dat deze beleefbaar is, rust en onthaasten mogelijk maakt, avontuur biedt en nieuwe inzichten geeft. De natuur dient voor toeristisch-recreatief medegebruik waar nodig geschikt te worden gemaakt.

Kunst is een aanvulling op het natuurlijke en historische aanbod, waarbij ze dit aanbod versterkt, benadrukt of op zichzelf staand een belevenis biedt. Langs de Berkel zijn verschillende vormen van kunst te vinden. Die Badende staat op dit moment in Billerbeek bij de voormalige badplaats. Het is de bedoeling dat dit jaar ook de overige Duitse Berkelsteden een zelfde beeld krijgen. In Vreden is het "Skulpturenpark Eheleute Erning" als kunstelement in het groengebied aan de Berkel te bezichtigen. Verschillende initiatieven beogen een versterking van het kunstaanbod.

Veelal zijn de aanbieders van toeristische activiteiten en verblijfsaccommodaties op zichzelf gericht. Er is bereidheid om samen te werken, maar dit komt in de praktijk niet of nauwelijks uit de verf. Om het Berkelgebied als toeristisch-recreatief product op de kaart te zetten, is meer samenwerking noodzakelijk. Ontwikkeling van het toeristisch-recreatieve product zal voornamelijk gericht moeten zijn op het koppelen van het bestaande aanbod en dit op een overzichtelijke en aantrekkelijke manier in de markt te zetten.

Afbeelding 17: Berkelaue

(Bron: eigen opname 14.04.2015)

Leidraad vrijetijds- en ontspanningsgebied

Het vermarkten van de Berkel is integraal en internationaal op te pakken. De Berkel is een regionaal merk, dat binnen de Achterhoek en het westelijke Münsterland uitgedragen moet worden.

Doelgroepen

- Toeristische ondernemers
- Toeristen

Eerste uitwerking:

Ontwikkeling toeristisch-recreatief product

- Het aanbod is al omvangrijk, maar het kan uiteraard versterkt worden
  - Versterken huidige parels
  - Nieuwe initiatieven de ruimte geven
- Ontwikkelen van een Berkel beeldmerk
  - Voorbeeld 'Die Badende'

Verbinden, van lokaal naar regionaal

- Verbinden rondom regionale thema's
- Arrangementen ontwikkelen
- Digitaal platform opzetten waar
  - De gast gebundeld het aanbod van het Berkelgebied kan vinden
  - De ondernemers met elkaar in contact komen
- Jaarlijkse regiobijeenkomst
  - Actuele thema's bespreken en een jaarlijks regionaal thema kiezen en uitwerken

Internationaal

- Verbinden rondom internationale thema's
- Leren van elkaar
- Ontwikkelen nieuwe internationale producten en evenementen

4.4.3 Handels- en energiegebied

De Berkel speelt een belangrijke rol bij de economische ontwikkeling van het gebied. De Berkel en het landschap vormen de coulisse die toeristen en recreanten aanspreekt om een bezoek te brengen. De landbouwsector en voedselindustrie zijn belangrijke economische dragers van het gebied. Ook het aanbod van de culturele sector is deels direct met de thematiek van de Berkel verbonden.

De Berkel en zijn landschap spelen een rol bij de beleving van het gebied. De aanwezigheid van de rivier, de gekoppelde natuur, cultuur en recreatieve mogelijkheden, geven het Berkelgebied een eigen karakter. Deze waarden kunnen ingezet worden om de regio te promoten als woongebied. Door het realiseren van woningen aan het water wordt deze link expliciet gemaakt.

Energiewinning is al eeuwen een belangrijke functie van de Berkel. De Mallumse Molen herinnert aan het verleden, maar ook vandaag de dag wordt nog steeds energie gewonnen. Energie is ook een belangrijk thema in het omliggend gebied. De productie van biomassa als groene vorm van energie neemt aan belang toe. Energie is één van de nieuwe economische pijlers van het Berkelgebied.

De Berkel kan ook een identiteit geven aan de producten en diensten van lokale ondernemers. Door de term 'Berkel' te voeren worden producten aan de streek gebonden en krijgen een eigen karakter. Belangrijk hierbij is dat het merk 'Berkel' een positief imago krijgt.

Afbeelding 18: Mallumse Molen

(bron: Stichting De Berkelzomp)

Leidraad handels- en energiegebied

De Berkel bevordert door haar positieve imago de detailhandel en werkt het gebrek aan gekwalificeerd personeel tegen. Het Berkelgebied blijft, net zoals vroeger, een rol spelen bij energiewinning.

Doelgroepen

- Ondernemers
- Inwoners

Eerste uitwerking

Ontwikkelen merknaam 'Berkel'

- Eén herkenbaar logo
- Samenwerkingsverband onder ondernemers
  - Gebruik merknaam monitoren
  - Merk in de markt zetten

Alternatieve financiering van het landschap

- Invoeren Berkelmunt (complementaire munt)
- Bezoekers uitnodigen een bijdrage te leveren aan het behoud van bezienswaardigheden en landschap (visitor payback)

Zakelijke Berkel-evenementen

- Ontwerpwedstrijden rondom het thema "openen van de binnenstad naar de Berkel", waarbij de Berkel meer zichtbaar wordt in de kernen.
- Modeshow
- Het gezicht van de Berkel schoonheidswedstrijd

Berkel inzetten voor verfraaiing winkelcentra

- Versterken van de verblijfskwaliteit in de kernen door de Berkel zichtbaar/beleefbaar te maken.
- Bevorderen winkelaanbod

Berkel als indirecte vestigingsfactor

- Bedrijven
- Behoud jongere generatie
- Gekwalificeerd personeel

4.5 Taken van de Derde Berkelcompagnie

De Derde Berkelcompagnie is de opstellen van de Berkelvisie 2015. Maar de Berkelvisie is van iedereen die de Berkel een warm hart toedraagt. Samen met gebiedspartijen gaat de Derde Berkelcompagnie aan de slag om de visie in de praktijk te brengen. Haar taken hierbij zijn:

- Opzetten grensoverschrijdende projecten met derden
- Ondersteuning geven aan lokale partijen in het verwerven van subsidiegelden.
- Monitoren voorgang
- Betrokken partijen in het Berkelgebied samen brengen en contact met deze onderhouden
- Opmerkzaam zijn voor goede projecten en deze verbreden
- Projecten initiëren, begeleiden en ondersteunen
- Uitschrijven van wedstrijden
- Focus op presentatie Berkelgebied

Leidraad Derde Berkelcompagnie

De Derde Berkelcompagnie staat garant voor een gestage ontwikkeling van het Berkelgebied.

Afbeelding 19: Ot Oger

(Bron: eigen opname 15.04.2015)

Bijlage 1 Bronnen

De Berkelvisie 2015 met perspectief 2025 is opgesteld in opdracht van de Derde Berkelcompagnie door adviesbureaus Grontmij en Schemmer – Wülfing- Otte.

Gesprekken

De adviseurs hebben diverse gesprekken gevoerd met gebiedspartijen zoals de gemeenten, waterschap Rijn en IJssel, Achterhoek Toerisme, Provincie Gelderland, Stadt Vreden, Stadt Stadtlohn, Stadt Gescher, Stadt Coesfeld, Stadt Billerbeck, Kreis Borken. Fachbereich Natur und Umwelt en Kreis Coesfeld, Fachbereich Umwelt.

Literatuurstudie

Mede op aangeven van de gesprekspartners, zijn beleidsstukken, nieuwsbrieven, rapporten en andere achtergrondinformatie geraadpleegd. Uit het boek “Die Berkelschiffahrt” van Hermann Terhalle uit het 1990 is de beschrijving van de ontwikkeling van de Berkelcompagnie overgenomen.

Ondernemersbijeenkomst Nederland

Voor de Nederlandse ondernemers is een ondernemersbijeenkomst georganiseerd, mogelijk gemaakt door de Rabobank.

Berkelvisie

Samen met de Derde Berkelcompagnie is de Berkelvisie opgesteld.

